

Politička i verska organizacija srednjevekovnog društva

U II veku, a još više u kasnijim vekovima Rimsko Carstvo počelo je slabiti najpre zbog unutrašnjih prilika. Pojedini narodi i provincije teže za samostalnošću, bune se i postepeno osamostaljuju. Uz to, usledile su invazije varvarskih naroda koje su bile uslovljene potrebom za širenjem životnog prostora. Pre svih potrebno je istaći invazije Franaka, Nemaca i drugih germanskih naroda, koji su zadavali velike probleme carstvu. Na istočnim granicama pojavljuju se Goti, a zatim i drugi narodi koji sve dublje prodiru u carstvo, pljačkaju gradove i narušavaju stabilnost države. Zbog toga je Rimsko Carstvo sve više siromašilo. Osim toga, rimska država je parazitska i postoji zahvaljujući osvajanjima i iskorišćavanju drugih. Ona ne podstiče stvaralaštvo, tehničke inovacije i nove oblike proizvodnje. S druge strane, zemlje Orijenta doživljavaju procvat, a trgovina sa Rimom donosi im veliku korist. U procesu raspada Rimskog Carstva treba spomenuti njegovu podelu na Istočno i Zapadno. Car Konstantin je osnovao grad Konstantinopolj, koji postaje središte Istočnorimskog ili Vizantijskog carstva. To se carstvo održalo do 1453. kada ga osvajaju Turci. Zapadnorimsko Carstvo doživljava lošu sudbinu, jer je sve više izloženo invazijama i unutrašnjim previranjima, te su njegove teritorije podeljene među osvajačima. Početkom VI veka Zapadnorimsko carstvo podeljeno je na veći broj kraljevstva. Među njima se isticala: Franačka, kraljevine Vizigota, Ostrogota, Anglosaksonaca, Burgunda i dr. Istočnorimsko Carstvo obuhvatalo je i veći deo Balkanskog poluostrva, Malu Aziju, Palestinu i deo Egipta. Glavni centri osnivanih kraljevina doživljavaju brz razvoj, premda su se prestonice ponekad menjale. Tako su prestonice Vizigota bile: Tuluz, Barselona, Merida i Toledo, prestonica Franaka Pariz, prestonica Burgunda bio je Lion, Ravena je bila prestonica Ostrogota, a Pavija i Monca bile su prestonice Langobarda. Od VIII do X veka odlučujuću ulogu u zapadnoj Evropi imaju germanski narodi. Posebno značenje ima Franačka, država koja svoj procvat doživljava u vreme vladavine Karolinga. Carstvo Karla Velikog obuhvatalo je Francusku, veći deo Italije, Austrije, Nemačke, Zemlje današnjeg Beneluksa. To je vreme kada sa istoka prodiru Sloveni i postepeno stvaraju svoje državne organizacije. Treba, takođe, naglasiti da je za političke i ekonomske prilike u zapadnoj Evropi bio vrlo značajan prodor Arapa i stvaranje velike islamske države, koja se protezala od Indije do Atlanskog okeana. Arapi su zagospodarili Sredozemljem i probili su u Evropu. Osvojili su i Španiju, ali su ih Franački kraljevi sprečili da osvoje i ostale delove Evrope. U zapadnu Evropu prodiru i Normani, Ugari, Sloveni. Pokušaj franačkih vladara da ponovo ujedine rimske provincije u veliku, moćnu državu nije uspelo. Velika Franačka država je podeljena, a zatim je usledio uspon novih vladajućih dinastija. Oko 1000. godine veličinom i značenjem ističe se Nemačko kraljevstvo koje se proteže od Rima do Severnog mora, a zapadnije Francusko kraljevstvo. Stvorena su druga kraljevstva na severu i istoku: norveško, dansko, poljsko, anglosaksonsko, ugarsko, zatim Kijevska kneževina i država Južnih Slovena. Razdoblje od XI do XIV karakterišu značajne političke i teritorijalne promene. To je razdoblje jake političke rascepanosti, koja je postojala i unutar pojedinih kraljevina, jer su formirane jake grofovije i

vojvodstva koja su neprestano težila za samostalnošću, što je bio uzrok stalnih sukoba između kraljeva i feudalaca.

Srednji vek je razdoblje hrišćanstva koje u Evropu prodire kao monoteističko verovanje u vreme kada Rimsko Carstvo nije propalo, ali je zapadalo u krizu. Treba odmah naglasiti hegemoniju crkve u organizaciji srednjevekovnog društva. Crkva je bila prisutna u svim oblicima društvenog života. Crkva je imala i svoju teritorijalnu organizaciju u vidu biskupija i županija. Svaka jedinica imala je svoja središta iz kojih se njima upravljalo. Centar okupljanja stanovništva bila je crkva koja je svojim položajem i dekoracijom pokazivala značaj u društvu. U skladu sa tim i broj crkvenih zgrada bio je velik, pa je u nekim zemljama na svakih 100 domaćinstava išla po jedna crkva. Firenca je u XV veku imala 9000 stanovnika i 110 crkava. Za održavanje crkve i novostvorenog crkvenog staleža klera, svaka porodica plaćala je desetinu svojih godišnjih prihoda. Crkvene zgrade nalazile su se u centralnim delovima grada, na uzvišenjima i njihov značaj ogledao se u tome što su bile centar društvenog života. Sve stare rimske građevine, pozorišta, kupatila, arene napuštene su, a jedino su hramovi i bazilike zadržali značaj. Značaj su preuzeli samostani koji su okupljali vernike, širili hrišćanstvo i bili mesta kulturnog procvata. Oni su žarišta urbanog razvoja i razvoja kulture. U toku XI i XII veka porastao je broj crkvenih redova kao i broj samostana koji su pogotovo tada dobili na značenju.

U srednjem veku u Evropi nastaju novi odnosi – feudalni. Vladajući sloj sada čine feudalci, među kojima postoji hijerarhija prema vazalskom ugovoru o feudu. Srednjevekovno društvo je poljoprivredno. Vladajući sloj su poljoprivrednici koji prelaze na selo i grade zamkove koji su centri vlastelinstva, ekonomske i političke vlasti. Srednjevekovno društvo bilo je hijerarhijski podeljeno prema imovinskom i materijalnom statusu. U sklopu novih političkih i ekonomskih odnosa propadaju stari centri i razvijaju se novi, te se znatno menja istorijska i geografska slika sveta.

Politička struktura srednjevekovnog društva

Sa nastankom srednjeg veka u Evropi došlo je do krupnih promena na političkoj sceni. Narušena je ravnoteža privrede koja je postojala u antičko doba. Trgovina je oslabila, a gradovi postepeno propadaju. Usledila je ruralizacija i nastanak izrazito agrarnog društva. Usled opšte ruralizacije i stalnih napada varvarskih naroda nastupilo je opšte kulturno i civilizacijsko nazadovanje. Mnogi privredni objekti kao što su vodovodi i putevi uništeni su najezdom varvara. Uz sve to treba dodati i činjenicu da je u VI veku Evropom vladala kuga. Sa napretkom razvoja germanskih naroda u periodu od VIII do X veka oseća se blagi razvoj privrede, a u toku XI i XIV veka javlja se opšti procvat srednjevekovne urbanizacije. U toku srednjeg veka poljoprivreda je bila osnovno zanimanje stanovništva i ona je bila jedini siguran izvor prihoda. Organizacija vlasti u državi takođe se temelji na poljoprivredi. Veleposednici su bili vlasnici zemlje i vladajući sloj društva u srednjem veku, a kako je život bio preseljen iz gradova u sela, gradovi su se razvijali samo

zahvaljujući viškovima koji su proizvedeni su selu. Razvoj poljoprivredne proizvodnje bio je vezan za razvoj oruđa i predmeta za rad, proširenje obradivih površina i porast stanovništva kao i uvođenje robno – novčanih odnosa. Pošto je vladala naturalna proizvodnja veleposednici nisu bili zainteresovani za proizvodnju viškova, jer nije bilo razvijeno tržište. Proizvodilo se isključivo za vlastite potrebe. Međutim, u X veku usledilo je blagi razvitak društva što je uticalo na razvoj poljoprivredne proizvodnje. U to vreme prestale su invazije varvarskih naroda i sela su mogla kontinuirano da se razvijaju. Da bi se proširile poljoprivredne površine primenjivao se sistem tropoljnog plodoreda umesto dvopoljnog, krče se šume i pretvaraju u obradivo zemljište čime se menja celokupan izgled geografskog prostora. Uz sve to kolonizuju se dotad nenaseljeni prostori. Zemlja se u srednjem veku slabo obrađivala. Tehnike obrade zemlje bile su zastarele iako je zemljoradnja bila osnovno zanimanje stanovništva. Nedostajalo je đubriva i praktikovala se nomadska poljoprivreda sistemom korišćenja zemljišta neko vreme i njegovog napuštanja kada prinosi više nisu bili dobri. U srednjovekovnoj poljoprivredi bilo je značajno stočarstvo. Ipak, u toku XI veka oseti se blagi napredak i razvoj društva pa se javljaju prve zanatlije i trgovci.

Prvi srednjovekovni gradovi nisu bili velika sela ili polusela, već su oni imali izvorno gradsko stanovništvo. Razvoj gradova zavisio je isključivo od toga koliko i kako se proizvodilo na selu, a uvećavanje gradova zavisilo je od porasta broja stanovnika. Iako ne postoje precizni izvori smatra se da je cela Evropa 1000. godine imala 42 miliona stanovnika, a 1300. godine 73 miliona, što ukazuje na veoma brz demografski rast. Trgovina i zanatstvo imaju značaju ulogu u srednjovekovnom društvu, ali se mora naglasiti da trgovina u Evropi nakon pada Rimskog Carstva nije ni približno bila ona iz perioda antike. Mnogi trgovački putevi su zamrli i trgovina u nekim delovima Evrope je potpuno zamrla. Zapušten je i rimski zlatni novac koji je bio glavno platežno sredstvo u Evropi. Međutim, postepeno su se javljala kulturna i trgovačka jezgra u Evropi i to su najčešće bili gradovi. U vreme svoje dominacije u Sredozemlju Arapi trguju sa Vizantijom i preko nje sa ostalim krajevima Orijenta, a u to vreme u Italiji jačaju trgovačke luke: Napulj, Bari, Venecija i Salerno. Trgovina oživljava i na obalama Baltičkog mora gde Normani osnivaju svoju trgovačku imperiju. Italijanski gradovi imali su najveći značaj za razvoj trgovine na Balkanu. Osim gradova na jugu Italije, tu su još i gradovi na severu kao što su: Đenova i Piza. Padska nizija postajala je sve značajnija i razvijenija. Drugo trgovačko žarište javlja se na severu gde Normani i Franci trguju sa Britancima, dok Šveđani više trguju sa Rusijom.

U XI i XII veku otpočeli su Krstaški ratovi koji su otvorili nove puteve trgovini. Sredozemlje je opet postalo otvoreno za trgovinu. Na većim trgovačkim putevima otvarani su sajmovi, a u gradovima gradske pijace. Među sajmovima najznačajniji su oni u Francuskoj, u pokrajini Kampanji, koja je bila mesto ukrštanja trgovačkih puteva Flandrije i Provase. Razvoj trgovine bio je usko vezan za razvoj robno – novčane privrede. Franački vladari uveli su novi novčani sistem i srebrni novac. Značaj novca je rastao, a sa njim i trgovina. Istovremeno teritorijalna usitnjenost i rascepanost uticala je na slabljenje trgovine. Treba spomenuti i nedostatak puteva i prevoznih

sredstava. Za razvoj trgovine značajni su postali pomorski putevi i rečni putevi. Kopneni putevi bili su dosta zapostavljeni i srednji vek bio je vek pešaka. Sa razvojem trgovine javio se novi srednjevekovni sloj – trgovci. Radi zaštite interesa trgovci se udružuju u udruženja – gilde. Trgovci koji su robu prodavali u udaljenim gradovima udruživali su se u hanze. U to vreme formirani su trgovački savezi brojnih gradova u Evropi radi lakšeg odvijanja trgovine. Mogućnost trgovine privukla je zanatlije u gradove.

Trgovci i zanatlije bili su nezavistan sloj građana, a trgovina i zanatstvo bile su takođe nezavisne delatnosti. Sve do XV veka gradovi su bili jedina žarišta trgovine i zanatstva, dok se na selima razvijala isključivo poljoprivreda. Trgovina je bila jedna od glavnih delatnosti u gradovima, a pojedini gradovi imali su i druge funkcije pa su bili administrativni centri, ali to nije bitnije uticalo na njihov razvoj.